

četné vzpomínky informantů, které k ní odkazují, se jí – podobně jako například tematice holokaustu nebo nacistických slavností a průvodů – nesnaží ani vyhnout. Výsledkem je citlivá rovnováha mezi každodenními drobnými tématy individuální nebo rodinné paměti a často nesnadno uchopitelnými vrstvami kolektivní paměti přeplněné významy tzv. velkých dějin. To podle mě patří, spolu s poučenou reflexí témat vícejazyčnosti v brněnské společnosti dvacátých až čtyřicátých let, témat spojených s prostorem a dalších, především symbolických aspektů představ tehdejší brněnské populace, k nejsilnějším motivům této pozoruhodné knihy.

Ondřej Daniel (Technologické centrum AV ČR, v. v. i.)

Mirjana M. Menković, GRAĐANSKA NOŠNJA SRBA U PRIZRENU U XIX I PRVOJ POLOVINI XX VEKA. Etnografski muzej u Beogradu, Beograd 2013, 268 s.–

Prezentovaná kniha *Městský oděv Srbů v Prizrenu v 19. a v první polovině 20. století* je již několikátou publikací etnoložky a kulturní historičky Mirjany Menkovićové s tematikou tradičního odívání a módy. Dnešní ředitelka Etnografického muzea v Bělehradě se také řadu let věnuje problematice srbského obyvatelstva na území Kosova a Metochije. Složitost úkolu, který na sebe autorka vzala, spočívá právě ve výzkumu kulturních a historických vztahů, které se v Prizrenu vyvíjely v kontextu těsného a trvalého osobního kontaktu příslušníků různých náboženství, konfesí a etnik

(muslimských Turků, Albánců a Bosňáků, pravoslavných Srbů, katolických Albánců a dalších), a to nejen v souvislosti s oděvem, ale řadou dalších fenoménů každodenní kultury. Multikulturní prostředí bylo typické i pro jiná města na území bývalé Jugoslávie, ale nikde nebylo tak věrně a pečlivě zdokumentované na předmětech každodenního odívání jako právě v Prizrenu.

Knihou představuje první monografii na dané téma. Způsob městského odívání Srbů, kterému je věnována, se na území dnešního Kosova a Metochije vyvinul v 19. a v první polovině 20. století jako odraz a ukazatel rostoucí moci srbské čaršije, tj. srbské obchodní čtvrti a jejich obyvatel v rámci rozvoje řemesel a obchodu.

Mirjana Menkovićová zvolila originální přístup, který je možné využít i při dalších podobných výzkumech. Budoucí badatelé mají vzor, spolehlivého rádce, ale také nelehký úkol dosáhnout vysokou laťku, kterou autorka svým vzorným odborným zpracováním stanovila. V monografii podrobně analyzovala materiál z bohatých sbírek Etnografického muzea v Bělehradě, Národního muzea ve Vranje a Muzea v Prištině – především oděvní součástky, ale i písemné prameny, zvláště rukopisy Christofora Crniloviće, již publikovanou Kolekci Meri Daram nebo cestopisy britských spisovatelek Pauliny Irby a Georginy Muir Mackenzie.

Od poloviny 19. do počátku 20. století na území města Prizren docházelo k čilé výměně oděvních prvků mezi etnickými, náboženskými a konfesními skupinami. V odívání je překvapivá vzájemná tolerance a nekonfliktnost vzhledem k složitým a nezdědka antagonistickým politickým, ekonomickým a společenským vztahům. Na formování oblákání

v Prizrenu měla vliv další osmanská města – hlavní město Istanbul a regionální centrum Skadar. Postupně se formovaly svrchní oděvní součástky jako *dimija* a *džube* (dlouhý a kratší oděv), které variovaly a varíují v rámci jednotlivých skupin (např. *dimije* dodnes nosí muslimské ženy). Hlavní místo zaujímal kabátek zvaný *džube*, který vznikl pravděpodobně pod vlivem západní módy, hlavně Skadaru a Benátek. Jak píše Menkovićová, krátké, tmavé a decentní skadarské *džube* získalo v Prizrenu v polovině 19. století reprezentativní formu, bylo bohatě zdobené zlatou kovovou nití, šňurami a krajkou. Důležitou roli v proměnách výzdoby *džube* měli zlatníci, katoličtí Albánci, kteří se v 18. století usazovali v okolí Skadaru a z Prizrenu učinili jedno z nejvýznamnějších zlatnických center.

Ve vývoji srbských oděvních forem se na území mezi městy Prizren, Skadar a Džakovica vytvořil jeden typ ženského a tři typy mužského oděvu. V oděvu žen dominovaly součástky orientálního původu, ale také nevšední ornamentika srbského městského oděvu, vedle *dimije* se v pozdějším období objevily *džube* a *dolama* (typy mužského a ženského kabátu) nebo *anterija* (dlouhý kabátec podobný šatům), zatímco *libade* (krátký kabátek), jinde charakteristické pro srbský městský kroj, se v Prizrenu nenosilo. Typy mužského oděvu se lišily podle střihu a materiálu kalhot (*šalvare*, *poturlije* a *čakšire s fustanon* – úzké kalhoty se sukénkou).

Autorka poznamenává, že cesta formování oděvu, který dnes srbská etnologie označuje jako srbský ženský městský oděv v Prizrenu, byla dlouhá a do ustanovení krátké formy svrchního oděvu prošla čtyřmi

paralelními fázemi. Styl odívání ženského srbského obyvatelstva v Prizrenu se vyvíjel od první poloviny 19. století a udržel se až do dnešních dní, kdy tuto oděvní součástku nosí nejstarší Srбки například ve Veliké Hoči, srbské enklávě v Kosovu.

Pro území Metochije a jižního Srbska byl Prizren od poloviny 19. století centrem módy. Čilé obchodní styky umožňovaly přenos módních vlivů, ale lokální móda se rozvíjela v rámci vztahu mezi místními řemeslníky a obyvateli, tedy na úrovni lokálního obchodu. Mezi početnými řemeslníky zaujíмали významné místo zlatníci. Badatelé při výzkumu tohoto významného zlatnického centra konstatovali, že od poloviny 19. století tu sílily vlivy řecko-aromunského zlatnictví z oblastí Pindos a Makedonie, které sem donesly například filigrán. V multietnickém a multikonfesijním Prizrenu té doby znamenala příslušnost k srbské obchodní a řemeslnické třídě úspěch, a tak ženy, které se sem vdaly z jiných měst nebo z venkova, bez problému přejímaly zdejší způsob oblékání.

Bohatí prizrenští Srbové velmi dovedně (podobně jako Osmané v Istanbulu) přejímali vybrané oděvní součástky charakteristické pro jiné regiony a etnokonfesijní skupiny, se kterými byli v kontaktu prostřednictvím obchodu, a zařazovali je do vlastního způsobu oblékání, aby je pak prezentovali před svými sousedy jako autentickou součást vlastního kroje.

Nejstarší vrstvu kroje, která se udržela v 19. a větší části 20. století, nazývá Menkovićová etnickou vrstvou; tvořily ji oděvní součástky, které byly společné venkovskému i městskému obyvatelstvu. Srbové, kteří žili ve městech, si nadále udrželi tzv. etnickou vrstvu oděvu,

reprezentovanou součástkami vyráběnými doma v rámci ženských prací.

Podle autorky je třeba mít na zřeteli fakt, že v té době patřili muži a ženy do různých kulturních okruhů. Řemeslně vytvářené oděvní součástky byly určeny mužům, doma vyráběné naopak ženám. Přejímáním městského způsobu života Srbové hranice těchto okruhů posouvali – ženy si svůj oděv postupně začaly kupovat od řemeslníků, tedy od „mužského kulturního okruhu“, a na druhou stranu výrobky domácí proveniencí, jako jemné plátno a další tkané a vyšívané textilie, ženy prodávaly výkupcím, a tak přicházely do dalšího styku s „mužským kulturním okruhem.“

Drahý oděv prizrenských Srbů se stal viditelným znakem rostoucí moci obchodně-řemeslnické vrstvy a jeho úloha začínala a končila právě s hranicemi této třídní identity. Jako nejvýznamnější byl identifikován vliv oděvu orientálního původu. Dominantní oděvní součástky byly svrchní části oděvu *dolama* a *džube* a později také *anterija*, která se objevila na přelomu 19. a 20. století.

Dlouhá a bohatá řemeslnicko-obchodní tradice kosovsko-metochijských měst, zvláště Prizrenu, která po staletí vzhlížela ke Skadaru a Benátkám, zajistila rozvoj jedné z nejkrásnějších forem odívání v jihovýchodní Evropě a je dodnes jedinou živou formou srbského městského oděvního typu původem z 19. století a výborným příkladem srbské městské kultury.

Kniha obsahuje bohatou fotografickou přílohu, nákresy střihů a podrobný popis jednotlivých oděvních součástí.

Dragana Radojčić (EI SANU, Bělehrad)
– *Barbora Machová* (FF MU, Brno)

Zuzana Profantová (ed.), OD FOLKLÓRU K LITERÁRNEMU FOLKLORIZMU. Ústav Etnológie SAV, Bratislava 2011, 144 s.–

Podtitul publikace jedné z nejvýraznějších postav současné slovenské folkloristiky a etnologie vůbec, Zuzany Profantové, zní *Štúdie k dejinám a teórii folkloristiky* a velmi dobře upřesňuje autorčin badatelský záměr. Poučený čtenář si možná nejprve říká, že na toto téma už vzniklo opravdu velké množství publikací (především sborníků) a konala se dlouhá řada konferencí, ale na druhou stranu dodnes není kvalitně a aktuálně zpracováno stále značné množství oblastí souvisejících s rozvojem české a slovenské folkloristiky v 19. a v první polovině 20. století. V představách některých odborníků též stále rezonují již zcela překonané postromantické iluze o vztahu folkloru a bouřlivě se rozvíjející moderní české i slovenské společnosti v této době a vlastně i ve vztahu k dnešku.

Zuzana Profantová v podstatě chronologicky řadí jednotlivá témata, kterým se v rámci dějin slovenské folkloristiky rozhodla detailněji věnovat. Vcelku přirozeně je na počátku Pavol Jozef Šafárik, jehož práce a odborná činnost měly zásadní dopad na dějiny slovenské (i české) společnosti vůbec. Následují další známí badatelé jako Ľudovít Štúr, Pavol Dobšinský, Rehor Uram-Podtatranský, Svetozár Hurban Vajanský, Jozef Gregor Tajovský, Ľudmila Podjavorinská, Martin Rázus a Elo Šándor a již tento výčet jmen upozorní na široký tvůrčí záběr, pro který se Profantová rozhodla.

Vcelku dobře to ilustruje, jak velkou váhu měl slovenský folklor a jeho společenská reflexe zvláště v době před rokem